

Rola twórczych zabaw a rozwój dzieci 5- i 6-letnich w przedszkolu

Streszczenie: Autorka podkreśla istotną rolę zabawy i twórczości w życiu dziecka. Opisuje przebieg badań, które zostały przeprowadzone na dzieciach w wieku przedszkolnym. Zebrane rozważania dają przesłanki do kontynuowania badań nad twórczością dziecięcą.

Słowa kluczowe: pedagogika, twórczość, dziecko, zabawa

Nie bez powodu z roku na rok coraz większą uwagę w polskich przedszkolach zwraca się na zastosowanie podczas zajęć z dziećmi zabaw twórczych. M. Boden twierdzi, że „Twórczość jest zagadką, paradoksem, niektórzy mówią, że sekretem”¹. Słowa *tworzyć* i *twórczość* pochodzą od łacińskiego *creatus* i *creare* oznaczających *robić, produkować, rosnąć*. Można podać również francuskie *kere*, mające źródło w imieniu rzymskiej bogini Ziemi Ceres².

Stanisław Popek³ uważa, że twórczość może przybierać formę, może być ideą, myślą lub też przybierać postać materialną. Twórczość jest więc powoływaniem do istnienia wartości autonomicznych, żyjących poza momentem powstania własnego

* Katarzyna Miłek – doktor nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych w Gnieźnieńskiej Szkole Wyższej Milenium. Dziedziny badawcze: twórczość, pedagogika przedszkolna, arteterapia. Autorka wielu artykułów w czasopismach naukowych, jak również w monografiach.

¹ M.A. Boden, *What Is Creativity?*, [w:] M.A. Boden (red.), *Dimensions of Creativity*, The MIT Press, Cambridge–London 1996, s. 75, za: K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 48.

² K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 48–49.

³ S. Popek, *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001, s. 12.

życia, niezależnym od twórcy. Pojęcie twórczości we współczesnej literaturze przedmiotu nie jest jednolite; definicja rozpatrywana z perspektywy innej kategorii naukowej posiada pewne rozbieżności⁴.

John E. Drevdahl twierdzi, że „twórczość jest to zdolność do wszelkiego rodzaju kompozycji, wytworów i pomysłów, które są w zasadzie nowe lub nowatorskie i nie były uprzednio znane osobie wytwarzającej. Może to być aktywność wyobraźni lub myślowa synteza, których produkt nie jest tylko podsumowaniem. Może ona obejmować tworzenie nowych modeli i łączenie informacji pochodzących z poprzednich doświadczeń oraz przeniesienie dawnych relacji do nowych sytuacji i wprowadzenie do nich nowych zmiennych. Musi być celowa lub ukierunkowana na cel, a nie może być jałowym fantazjowaniem, chociaż nie musi mieć bezpośredniego praktycznego zastosowania albo też być doskonałym lub skończonym wytworem. Może także przybierać formę wytworu artystycznego, literackiego lub naukowego albo mieć charakter proceduralny bądź metodologiczny”⁵.

Podkreślić należy, iż „wszelka działalność ludzka, a działalność twórcza w szczególności, jest wyrazem całej osobowości człowieka. Osobowość człowieka bowiem właśnie w działaniu o charakterze twórczym może wyrazić się i zrealizować najpełniej”⁶.

S. Popek⁷ jest zdania, że kryterium dzieła twórczego mieści się na biegunach obiektywność–subiektywność, które są wspólne i sprowadzają się do takich atrybutów, jak nowość, oryginalność, generatywność, zastosowalność i społeczna akceptacja. Wyróżnia on dwa rodzaje twórczości: twórczość obiektywną i subiektywną⁸.

Nadmieńmy, iż twórczość obiektywna jest odkrywaniem, tworzeniem bądź konstruowaniem rzeczy i idei nowych, niepowtarzalnych, pojawiających się w kulturze duchowo-materialnej po raz pierwszy. Można ją rozpatrywać w czterech podstawowych kategoriach jako: wytwór, proces, cechy osobowości twórczej (genialnej) i dzieło społecznie akceptowane, określane mianem *dzieło pierwsze*⁹. Natomiast twórczość subiektywna nazywana jest inaczej wtórną, jest „odkrywaniem prawd, rzeczy i tworzeniem przedmiotów już istniejących, ale o których istnieniu twórca nie jest poinformowany (o których nie wie), a które tylko dla niego samego mają charakter nowy i oryginalny”¹⁰.

Bardzo często możemy spotkać się z myleniem twórczości z kreatywnością. Termin *kreatywność* wywodzi się z języka angielskiego, w którym *creative* oznacza twór-

⁴ Tamże, s. 13.

⁵ J.E. Drevdahl za: E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, t. II, PWN, Warszawa 1985, s. 74.

⁶ I. Pufal-Struzik, *Badanie warunków funkcjonowania i efektywności zespołów twórczych w prze-myśle*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 1992, nr 6, s. 29.

⁷ Tamże, s. 22, A. Magda-Adamowicz, *Uwarunkowania efektywności kształcenia nauczycieli klas I-III w zakresie twórczości pedagogicznej*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009, s. 87.

⁸ S. Popek, dz. cyt., s. 19.

⁹ Tamże, s. 19.

¹⁰ Tamże, s. 19.

czy, a *creator* to *twórca*, natomiast *creative power* – twórczość. Analizując źródła leksykalne, odnotowujemy następujące znaczenie nazwy *kreatywność*: „tworzenie czegoś, zwykle dzieła sztuki, także wytwór tej czynności”¹¹.

B. Dunaj uważa, że człowiek kreatywny to taki, który ma „zdolność tworzenia czegoś nowego, oryginalnego; dynamiczny, pomysłowy, dający taką zdolność, dający w efekcie coś nowego”¹².

Należy podkreślić, że pojęcia te są bliskoznaczne, a kreatywność rozumiana jest tutaj jako potencjalne predyspozycje człowieka, których wyniki są namacalne i istotne dla danej grupy społecznej oraz występują w każdej jednostce¹³.

Słowo *kreatywność* odmieniane jest przez wszystkie przypadki przez nauczycieli, którzy chcą wpłynąć na rozwój swoich podopiecznych, zarówno jeśli chodzi o sferę umysłową, jak i fizyczną i motoryczną.

M. Magda-Adamowicz twierdzi, że „twórczość dzieci należy rozpatrywać i oceniać z zastosowaniem kryterium oryginalności i użyteczności, definiowanych jednak w odniesieniu do indywidualnego rozwoju dziecka, a nie w stosunku do szerszych, obiektywnych norm”¹⁴. M. Magda-Adamowicz i I. Paszenda wyróżniły pięć funkcji twórczości dziecięcej: rozwój, ekspresję, socjalizację, terapię i edukację¹⁵.

E. Nęcka uwzględniła w procesie twórczym interakcyjne oddziaływanie „poznania, emocji, motywacji, osobowości i kontekstu społecznego”¹⁶.

Jak ważna jest rola twórczych zabaw pięcioletków i sześciolatek w przedszkolu? Czy rzeczywiście mają one wpływ na rozwój dzieci? Odpowiedzi na te pytania znajdują się w poniższym artykule.

Choć odkrycie wpływu zabaw twórczych na rozwój dzieci przypada na połowę XX wieku, to nauczyciele korzystają z niego po dziś dzień z coraz większą intensywnością. Dlaczego? Bowiem właśnie w obecnych czasach twórcze zabawy są niezmiernie istotne. W dobie przestymulowania sporej części dzieci zbyt długim korzystaniem z telefonów komórkowych czy tabletek takie zabawy są bardzo ważne i potrzebne. Wiele dzieci przeciążonych jest także zbyt długim oglądaniem telewizji. Wspomniane „atrakcje” korzystne są dla dziecka tylko z pozoru. W dłuższej perspektywie skutecznie zakłócają stymulowanie prawidłowego rozwoju malucha, stąd też konieczność oderwania dzieci od wszelkiej elektroniki na rzecz zabaw twórczych.

¹¹ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1998, s. 978.

¹² B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, PWN, Warszawa 1996, s. 426.

¹³ Tamże, s. 262.

¹⁴ Tamże, s. 16.

¹⁵ M. Magda-Adamowicz, I. Paszenda, *Treningi twórczości a umiejętności zawodowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 28.

¹⁶ E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001, s. 173.

Trzeba zaznaczyć, że rozwój dziecka to bardzo znaczący stały i dynamiczny oraz obustronny i wzajemny związek pomiędzy dzieckiem a jego otoczeniem¹⁷. Dziecko powinno rozwijać się wśród rówieśników, a odpowiednio poprowadzone zabawy kreatywne wspomagają ten rozwój. Słusznie zauważa W. Panek, pisząc, że możliwości twórcze, które nie są rozwijane w okresie podatnym na oddziaływanie zewnętrzne, niszczą się, a straty są nie do odrobienia¹⁸. Warto dodać, że rozwój poznawczy, społeczny oraz emocjonalny odbywa się za pośrednictwem i wobec obecności innych ludzi¹⁹, dlatego tak ważne jest uczestnictwo w zabawach właśnie w grupie przedszkolnej.

Badaczki problemu M. Czub i J. Matejczuk²⁰ wskazują na poszczególne kategorie kompetencji wspierające rozwój emocjonalny i społeczny dziecka 5- czy 6-letniego. Wśród tych kategorii podają między innymi zdolność do rozwiązywania i utrzymywania relacji z dorosłymi, ale i rówieśnikami, świadomość siebie jako odrębnej osoby w relacjach z innymi, wyrażanie uczuć poprzez ekspresję mimiczną, ruchy, gesty, słowa itp., zdolność do dzielenia doświadczeń emocjonalnych z innymi, regulację emocji jako zdolność do zarządzania własnymi reakcjami emocjonalnymi, samodzielnie i z pomocą innych osób, ponadto zgodną z oczekiwaniami społecznymi kontrolę impulsów czy rozumienie reakcji, sposobu komunikowania się i zachowania innych ludzi. Wszystkie te kompetencje dziecko może nabyć podczas dobrze zorganizowanych, kreatywnych zabaw w grupie przedszkolnej.

Niezmiernie ważnym elementem w rozwoju dzieci jest zabawa. A. Brzezińska pisze, iż „[...] zabawa jest jedną z podstawowych form aktywności człowieka w każdym wieku. Pojawia się w różnych fazach rozwoju i pełni różną [...] rolę. Przyczyniając się do rozwoju, sama także temu rozwojowi podlega. Jednak najpełniej rozwija się w okresie dzieciństwa i dlatego jest uważana za taki rodzaj aktywności, bez którego rozwój dziecka po prostu nie może przebiegać prawidłowo. Prawdziwa zabawa, czyli stworzona przez dziecko od początku do końca, występuje głównie w wieku przedszkolnym, który nazywany bywa czasem po prostu wiekiem zabawy”²¹.

Należy podkreślić, iż dzieci w zabawie uczą się pełnienia nowych ról, a także podejmowania i wykonywania nowych działań²².

¹⁷ A.I. Brzezińska, K. Appelt, B. Ziółkowska, *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik*, t. 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010, s. 95.

¹⁸ W. Panek, *Uczeń zdolny i utalentowany w szkole*, „Twórczość. Zdolność. Wychowanie” 1989, t. II, s. 45.

¹⁹ M. Czub, J. Matejczuk, *Rozwój społeczno-emocjonalny w pierwszych sześciu latach życia. Perspektywa jednostki, rodziny i społeczeństwa*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, s. 20.

²⁰ Tamże, s. 25.

²¹ A. Brzezińska, M. Bątkowski, D. Kaczmarska, A. Włodarczyk, N. Zamecka, *O roli zabawy w przygotowaniu dziecka do życia dorosłego*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2011, nr 10, s. 13.

²² N. Christensen, I. Launer, *O zabawach dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1981, nr 4.

Zabawa ma szerokie zastosowanie w pedagogice i w nauczaniu dzieci w wieku przedszkolnym. Wśród charakterystycznych cech zabawy można wskazać następujące:

- „– Zabawa jest typową czynnością wśród dzieci.
- Zabawa sprawia dzieciom przyjemność i dostarcza im radości.
- Zabawa jest czynnością opcjonalną, a dziecko samo decyduje o tym, czy w niej uczestniczy.
- Zabawa jest «udawaniem» dla dziecka, jest poza światem realnym.
- Zabawa wymaga stworzenia porządku, włącznie z zasadami i systemami gry.
- Zabawa dostarcza ekscytacji.
- Zabawa jest ekspresją wewnętrznego instynktu.
- Zabawa jest przygotowaniem do życia dorosłego²³.

Wielu uczonych podaje różne klasyfikacje zabaw i tak E. Claparède podzielił zabawy na:

- „a) odnoszące się do zdolności ogólnych:
 - zabawy sensoryczne,
 - zabawy motoryczne,
 - zabawy psychologiczne (umysłowe i wzruszeniowe);
- b) ćwiczące funkcje specjalne:
 - zapasy o charakterze cielesnym lub umysłowym,
 - zabawy łowieckie,
 - zabawy towarzyskie,
 - zabawy rodzinne,
 - zabawy naśladowcze²⁴.

Zabawy można również podzielić na twórcze i odtwórcze. Zabawy twórcze, jak zresztą podpowiada nazwa, pokazują twórczą aktywność dziecka. K. Miłek wyróżniła – na podstawie studium literatury oraz obserwacji zachowań dzieci w czasie zabaw, przyjmując za kryterium występowanie w zabawach pierwiastka twórczego – zabawy twórcze i odtwórcze²⁵. Do twórczych zaliczyła zabawy nazywane przez innych badaczy manipulacyjnymi, konstrukcyjnymi, w role, symbolicznymi, swobodnymi, fikcyjnymi, których specyfikę przedstawię poniżej²⁶.

Obok nich badacze wyodrębnili zabawy odtwórcze. Jak twierdzi I. Roszkiewicz, zabawa odtwórcza „[...] zwiększa orientację w świecie oraz ćwiczy umiejętności,

²³ Tamże, s. 9.

²⁴ W. Goriszowski, P. Kowolik, M. Pindera, *Poglądy nauczycieli na funkcje zabaw dzieci przedszkolnych i klas I–III (w świetle przeprowadzonych badań)*, [w:] K. Duraj-Nowakowa, B. Muchacka (red.), *Funkcje zabaw w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1998, s. 187.

²⁵ M. Magda-Adamowicz, *Children's creativity in a systemic perspective*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 145.

²⁶ K. Miłek, *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Zielona Góra 2017, s. 97.

sprzyja rozwojowi myślenia, wiedzy, spostrzegania oraz poszczególnych sprawności czynnościowych [...] uczy kierowania, planowania, rozwija zdolności organizacyjne, wzbogaca osobowość dziecka. [...] stanowi jeden z najlepszych środków psychoterapeutycznych i często bywa stosowana jako metoda oddziaływania na dzieci z różnymi trudnościami i zaburzeniami rozwoju²⁷.

Do zabaw odtwórczych autorzy zaliczają przede wszystkim²⁸:

- zabawy ruchowe, podczas których dzieci ćwiczą szybkość, zwinność, wytrzymałość itp.,
- zabawy tematyczne, które pogłębiają wiedzę dziecka i rozwijają nowe umiejętności,
- zabawy dydaktyczne, w trakcie których dzieci uczą się przede wszystkim podporządkowywania z góry ustalonym zasadom gry.

Niezmiernie istotna w rozwoju dziecka jest aktywność fizyczna, również podczas zabawy. Kiedy przyspieszamy proces rozwojowy u dziecka, doskonalimy koordynację, ale także siłę, zwinność, szybkość i zręczność²⁹. Jeśli chodzi o rozwój motoryczny, w wieku 5 czy 6 lat dziecko potrafi przyswajać kilka umiejętności ruchowych jednocześnie, działanie bodźców ruchowych zwiększane jest przez nadruchliwość dziecka. Przedszkolaki w tym wieku mają jeszcze niską zdolność koncentracji na jednej czynności, dlatego czują ogromną potrzebę częstych zmian rodzaju zajęcia ruchowego³⁰. Dzieci 5- i 6-letnie cieszą się z udanych nowych ruchów, co powoduje większą chęć do powtarzania nabytych czynności, a także sprzyja pamięci ruchowej. Twórcze zabawy oparte na ruchu i aktywności fizycznej proponowane dzieciom i regularnie z nimi wykonywane są dla rozwoju bardzo korzystne i potrzebne.

Dlaczego właściwie tak ważne są wspomniane zabawy twórcze? K. Miłek pisze, że w okresie dzieciństwa twórczość spełnia następujące funkcje³¹:

- rozwojową, ponieważ rozwija osobowość dziecka,
- ekspresyjną, ponieważ umożliwia wyrażanie indywidualnych myśli, przeżyć w dowolnym języku i zabawie,
- socjalizacyjną, ponieważ pozwala dzieciom odgrywać określone role, podejmować w jakimś celu wysiłki,
- terapeutyczną, dzięki której dzieci mogą odreagowywać napięcie, lęki, ucząc się rozwiązywać problemy,
- edukacyjną, ponieważ twórczość wzbogaca proces uczenia się i nauczania, zachęca do eksploracji, sprzyja opanowywaniu nowych umiejętności i wiadomości.

²⁷ I. Roszkiewicz, *Młodszy wiek szkolny*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1983, s. 15.

²⁸ K. Miłek, *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Rozprawa doktorska, dz. cyt., s. 23.

²⁹ A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2010, s. 39.

³⁰ R. Przewęda, *Rozwój somatyczny i motoryczny*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1973, s. 162–163.

³¹ K. Miłek, *Zabawy twórcze w przedszkolu*, [w:] M. Magda-Adamowicz, A. Olczak, *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 236.

Rozważając kwestię twórczości oraz znaczenia zabaw twórczych, warto odnieść się do badań przeprowadzonych przez B. Muchacką, K. Miłek i J. Uszyńską-Jarmoc. Zabawy badawcze dzieci w przedszkolu rzetelnie zanalizowała B. Muchacka. Badaczka zajęła się takimi zagadnieniami³²: „Jaki jest stan wiedzy na temat zabaw badawczych w świetle literatury i wśród nauczycieli przedszkoli? Jaka jest istota i właściwości zabaw badawczych i jaki mają one związek z innymi rodzajami zabaw? Czy można dokonać próby kwalifikacji rodzajów i typów zabaw badawczych występujących u dzieci w przedszkolu? Jaki jest proces rozwoju zabaw badawczych, ich etapy kształtowania się w działalności dzieci? Jakie mogą być zasady metodycznego kierowania zabawą badawczą dzieci w przedszkolu?”

Wśród szczegółowych hipotez podano³³ możliwość wyróżnienia rodzajów zabaw badawczych ze względu na ich tematykę, założenie, że etapy rozwoju zabaw badawczych mają związek z rodzajami myślenia dzieci w wieku przedszkolnym, oraz to, że „zabawa badawcza ma znaczne wartości wychowawcze, ponieważ proces działania dziecka zbliża do procesu badawczego”

Trwającymi 1,5 roku (od września 1983 do lutego 1985 roku) badaniami objęto 1026 dzieci uczęszczających zarówno do przedszkoli miejskich, jak i wiejskich. Udział w badaniach wzięło 100 nauczycieli o różnym wykształceniu, o różnym stażu pracy, a także pochodzących z różnych środowisk.

B. Muchacka obserwowała dzieci z pomocą nauczycieli przedszkoli studiujących zaocznie kierunek wychowanie przedszkolne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie i nauczycieli przedszkoli nr 17 i 19 w Tarnowie³⁴. Obserwacje prowadzono w warunkach naturalnych, z uwzględnieniem konkretnej sytuacji, warunków oraz reakcji dziecka³⁵. Skupiono się nad dwiema wcześniej przygotowanymi zabawami o określonej tematyce, w które bawiły się sześciolatki z Przedszkola nr 42 w Krakowie. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji zebrano 540 protokołów i stworzono psychologiczną charakterystykę zachowania dzieci, które podjęły zabawy twórcze. Najwięcej zabaw udało się przeprowadzić w grupie sześciolatków – 37%, a 34,6% u dzieci 5-letnich. W grupach, do których uczęszczały trzylatki i czterolatki, przeprowadzono odpowiednio 11,5% i 16,9% zabaw³⁶.

Zabawy podzielono na pięć rodzajów, biorąc pod uwagę ich treść poznawczą³⁷. Wyodrębniono następujące dziedziny: mechanikę (najliczniejsza grupa zabaw), termodynamikę, akustykę i optykę, elektryczność i magnetyzm, jak również właściwości ciał. Najwięcej zabaw dotyczyło poznawania ruchów ciał materialnych oraz warunków

³² B. Muchacka, *Zabawy badawcze dzieci w przedszkolu*, „Prace Monograficzne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie” 1992, t. 149, s. 81.

³³ Tamże, s. 82.

³⁴ Tamże, s. 83.

³⁵ Tamże, s. 85.

³⁶ Tamże, s. 88.

³⁷ Tamże, s. 95.

i przyczyn, na skutek których ciała poruszają się bądź zostają w miejscu. Nieco mniej dotyczyło poznawania właściwości ciał, a także zjawisk z dziedziny optyki i akustyki. Najmniej zabaw związanych było z poznawaniem zmian stanów skupienia pod wpływem ciepła i ciśnienia³⁸. Jak pokazały badania, zadania z dziedziny mechaniki najczęściej podejmowały pięciolatki i sześciolatki³⁹. Najwięcej zabaw z termodynamiki podejmowały pięciolatki i czterolatki, zaś zabawy z dziedziny akustyki preferowały wszystkie badane dzieci niezależnie od wieku. Najmniej dzieci zainteresowanych było zadaniami z dziedziny optyki⁴⁰. Z kolei elektrostatycznością i magnetyzmem, co zrodziło, zaciekawione były w większości dzieci z najstarszej grupy wiekowej⁴¹. Ponadto wszystkie dzieci wybierały zabawy dotyczące właściwości ciał⁴².

Bazując na metodzie eksperymentu pedagogicznego oraz metodzie obserwacji, K. Miłek przeprowadziła badania empiryczne. Autorka wykorzystała do nich test twórczości językowej autorstwa E. Filipiak, test statystyczny t-Studenta, kwestionariusz obserwacji twórczych zachowań dzieci – wersję dla nauczycieli autorstwa M. Magdy-Adamowicz, klucz do kwestionariusza obserwacji twórczych zachowań dzieci autorstwa M. Magdy-Adamowicz, protokół obserwacji procesu twórczego dziecka zachodzącego w czasie zabaw autorstwa K. Miłek, kwestionariusz obserwacji efektu twórczego autorstwa K. Miłek, arkusz obserwacji dziecka autorstwa D. Kubickiej, zmodyfikowany przez K. Miłek⁴³.

Wspomniane badania przeprowadzono wśród 30 przedszkolaków (15 dziewcząt i 15 chłopców), które uczęszczały do dwóch grup dzieci 5-letnich w Przedszkolu „Bursztynowy Zamek” w Kaliszu. Badania prowadzono na przełomie 2015 i 2016 roku. Trwały one 6 miesięcy. Badano twórczość dzieci, jaka wyzwalana jest podczas zabaw w przedszkolu. Badaczka uwzględniła dwa cele badań:⁴⁴

1. Cel poznawczo-teoretyczny, którego przedmiotem było wykrycie i ukazanie wpływu zabaw na twórczość dzieci.
2. Cel utylitarny, który polegał na zaplanowaniu, przygotowaniu i zrealizowaniu zabaw w grupie dzieci 5-letnich, gdzie wykorzystywane były zabawy twórcze.

Dodatkowo K. Miłek sformułowała dwa główne problemy badawcze, które zostały uszczegółowione:⁴⁵

1. Jaki jest wpływ zabaw twórczych na twórczy język mówiony pięciolatek?
2. Jaka jest specyfika twórczości pięciolatek?

³⁸ Tamże, s. 97.

³⁹ Tamże, s. 107.

⁴⁰ Tamże, s. 114.

⁴¹ Tamże, s. 124.

⁴² Tamże, s. 125.

⁴³ K. Miłek, *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Autoreferat, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2018, s. 6.

⁴⁴ K. Miłek, *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Rozprawa doktorska, dz. cyt., s. 112.

⁴⁵ Tamże, s. 113.

Natomiast hipoteza główna brzmiała:

1. Prawdopodobnie jest wysoki wpływ zabaw twórczych na twórczy język mówiony pięciolatek.

Z pierwszej hipotezy głównej wypłynęły hipotezy szczegółowe:

- 1.1. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na twórczość leksykalną języka mówionego pięciolatek.
- 1.2. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na twórczość syntaktyczną języka mówionego pięciolatek.
- 1.3. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na fabularyzację wypowiedzi pięciolatek.
- 1.4. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na wyczerpalność wypowiedzi ustnej pięciolatek.
- 1.5. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na ich kontekst czasowy u pięciolatek.
- 1.6. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na wypowiedzi ustne pięciolatek.
- 1.7. Przypuszczam, że zabawy twórcze wpływają w wysokim stopniu na emocjonalność języka mówionego pięciolatek.

Pierwszy etap wspomnianych badań przeprowadzonych w grupie pięciolatek wykonano za pomocą wspomnianego wyżej testu twórczości językowej autorstwa E. Filipiak. Podczas analizy danych zostały wyodrębnione dwie grupy. Pierwsza z nich była grupą kontrolną, która liczyła 30 dzieci (grupa A), a we wstępnych badaniach okazała się grupą z największą liczbą dzieci twórczych. Druga grupa (grupa B) we wstępnych badaniach posiadała najmniejszą liczbę dzieci twórczych⁴⁶.

Drugi etap eksperymentu przeprowadzany był po dwie godziny dwa razy w tygodniu przez 6 miesięcy. Odbywała się wówczas obserwacja procesu twórczego, zachowań twórczych, efektu twórczego z jednoczesną realizacją podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

W trzecim etapie, który nastąpił pół roku po eksperymencie, sprawdzana była jego efektywność. Do tego celu badaczka użyła testu twórczości językowej E. Filipiak z 1996 roku, który pozwolił na dokonanie analizy twórczości leksykalnej, semantycznej, syntaktycznej oraz tekstowej dzieci⁴⁷.

Badanie twórczego języka mówionego w pierwszym etapie badań K. Miłek wykazało, że w grupie A było 2 przedszkolaków o poziomie wysokim, 15 o poziomie średnim oraz 13 o poziomie niskim. W grupie B znajdowało się tylko 2 przedszkolaków o poziomie wysokim, 9 o poziomie średnim i 19 o poziomie niskim.

Porównując poziom języka twórczego dzieci 5-letnich z grupy A i B – eksperymentalnej na koniec badania,⁴⁸ okazuje się, że w grupie A jest 2 przedszkolaków

⁴⁶ Tamże, s. 114.

⁴⁷ Tamże, s. 137.

⁴⁸ Tamże, s. 7.

o poziomie wysokim, 15 o poziomie średnim i 13 o poziomie niskim, zaś grupa B obejmuje 27 przedszkolaków o poziomie wysokim oraz 3 przedszkolaków o poziomie średnim. Po porównaniu testów twórczości językowej okazało się, że wypowiedzi przedszkolaków zakwalifikowanych do grupy A pozostają na niezmiennym poziomie, zaś wypowiedzi dzieci z grupy eksperymentalnej B rozwinęły się. Dzieci potrafią samodzielnie ocenić konkretną sytuację, umieją też wyciągać wnioski⁴⁹.

Na podstawie wyników można zauważyć, że przeprowadzane w przedszkolach zabawy twórcze mają wpływ na rozwój twórczości w języku mówionym u dzieci. Dodajmy jeszcze, że zabawy, w których dzieci brały udział, motywowały najmłodszych do twórczości. Dla przykładu pięciolatki wymyślały własne zabawy do słyszanej muzyki. Twórcze aktywności były ponadto inspirowane literaturą czy przyrodą, ale dzieciom pozostawiono dowolność i możliwość wykorzystania własnych pomysłów. Jak pokazują badania przeprowadzone przez K. Miłek, przedszkolaki wykorzystywały swój twórczy potencjał, choć niektóre jedynie w pewnym zakresie. Warto nadmienić, że podczas pierwszego etapu badań na niskim poziomie procesu twórczego znajdowało się 19 dzieci, a 11 przedszkolaków pod tym względem prezentowało średni poziom. Kiedy przeanalizujemy badania, dojdziemy do wniosku, że dzieci wykorzystywały swój twórczy potencjał pod wpływem wspomnianych wyżej zabaw⁵⁰. Zauważyć można, że u wszystkich dzieci rozwinął się język twórczy. Odnotowano również wzrost zasobu słów. Przytoczone wyżej badania K. Miłek dowodzą, że rozwój procesu twórczego nastąpił w różnym stopniu u każdego dziecka. Dzieci przełamywały swoje bariery, między innymi nieśmiałość w stosunku do innych. Nabrały pewności siebie, a z zaproponowanych badań czerpały radość i inspirację.

Dopełnieniem przeprowadzonych badań niech będzie praca J. Uszyńskiej-Jarmoc, która badała poziom uzdolnień twórczych pięciolatek i sześciolatek⁵¹. W obejmującym 18 zadań zestawie do badania znajdowało się 9 propozycji dotyczących tematów związanych z plastyką oraz 9 dotyczących rozwoju mowy i wzbogacania wypowiedzi, ale także w nawiązaniu do twórczości plastycznej. Kładziono nacisk na kreatywność i pomysłowość przedszkolaków. Zadania skierowane były na nowe zdarzenia i konteksty, prowokujące dzieci do postrzegania na nowo otaczającego świata wedle autorskiej wizji dziecka⁵². Analizując wyniki myślenia twórczego ujawniającego się poprzez aktywność graficzną⁵³, warto zwrócić uwagę na wzrost poziomu zdolności wraz z wiekiem dziecka, jak również wzrost płynności myślenia. J. Uszyńska-Jarmoc prezentuje także wyniki testu t-Studenta – różnice średnich: płynność myślenia a oryginalność myślenia ujawniana poprzez twórczą aktywność plastyczną i wartości współczynnika

⁴⁹ Tamże, s. 7.

⁵⁰ Tamże, s. 209.

⁵¹ J. Uszyńska-Jarmoc, *Twórcza aktywność dziecka. Teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*, Trans Humana, Białystok 2003, s. 109.

⁵² Tamże, s. 133–134.

⁵³ Tamże, s. 109.

korelacji pomiędzy płynnością a oryginalnością myślenia twórczego⁵⁴. Badania pokazują niewątpliwą zależność wyników płynności i oryginalności myślenia.

Analizując jeszcze wyniki myślenia twórczego ujawnianego poprzez aktywność werbalną, prezentowane przez J. Uszyńską-Jarmoc⁵⁵, można zauważyć konsekwentny wzrost poziomu twórczych zdolności werbalnych wraz z wiekiem dziecka. Indywidualne rozbieżności między dziećmi nie są tak duże jak w przypadku wyników aktywności graficznej.

Do podobnych wniosków dojdziemy, kiedy przeanalizujemy wyniki testu t-Studenta – różnice średnich: płynność myślenia i oryginalność myślenia ujawniane poprzez twórczą aktywność werbalną⁵⁶. Istnieje związek wyników myślenia twórczego ujawnianego przez aktywność graficzną z wynikami myślenia twórczego ujawnianego poprzez wyniki aktywności werbalnej dzieci.

Potwierdzeniem wspomnianych badań są prowadzone przez psychologów badania na temat twórczości, które podają, że twórcze możliwości zależne są między innymi od potencjału genetycznego, środowiska życia, ale i stymulacji bodźcami rozwojowymi we wczesnym etapie życia⁵⁷.

J. Truskolaska uważa, iż zabawa, szczególnie dzieci w wieku przedszkolnym, w zasadniczy sposób wpływa przede wszystkim na rozwój psychiczny dziecka. Twierdzi, że odkrycie to „przypisuje się niemieckiemu pedagogowi Fryderykowi Wilhelmowi Froebelowi. Teoria jego mimo niedociągnięć i braków, na które od dawna zwraca się uwagę, stanowiła w swoim czasie niewątpliwie pewien zwrot w poglądach na wychowanie małego dziecka. Froebel bowiem nie tylko po raz pierwszy opracował teorię zabawy, ale i zwrócił uwagę na to, że zabawa jest głównym problemem wychowania przedszkolnego”. Zabawa jest według niego dążnością do samowrażania się dziecka. Jest ona „takim działaniem, w którym od razu, w nieprzerwanej jedni przejawiają się wszystkie instynkty”⁵⁸.

W trakcie zabawy dziecko zdobywa w sposób pośredni lub bezpośredni zarówno od osób dorosłych, jak i rówieśników wiedzę o otaczającym je świecie. Proces ten odbywa się na podstawie obserwacji oraz wzorowania się na zachowaniach dorosłych. Proces obserwacji przyczynia się do przyswajania zasad, które mają miejsce w życiu ludzi dorosłych, a także rówieśników. Dziecko przyswaja sobie zasady, które funkcjonują w życiu społecznym, a zarazem dotyczą zjawisk związanych z nauką⁵⁹. W zabawach twórczych występuje pierwiastek myślenia twórczego, giętkość myślenia,

⁵⁴ Tamże, s. 110–111.

⁵⁵ Tamże, s. 112.

⁵⁶ Tamże, s. 113.

⁵⁷ A. Cudowska, *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*, Trans Humana, Białystok 2004, s. 24.

⁵⁸ J.J. Truskolaska, *Osoba i zabawa*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007, s. 85–86.

⁵⁹ K. Milek, *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Autoreferat, dz. cyt., s. 86.

płynność myślenia, wrażliwość na otaczające problemy, zachowanie twórcze – heurystyczność, nonkonformizm⁶⁰.

Podsumowanie

Rola twórczych zabaw jest zatem niezmiernie ważna w rozwoju dziecka, szczególnie 5- czy 6-letniego. Zabawy takie rozwijają kreatywność malucha, pomagają ćwiczyć koncentrację i motorykę. Twórcze zabawy przyczyniają się również do rozwoju mowy. Dzięki nim dziecko szybciej rozwija swoje słownictwo. Zabawy te mają ponadto aspekt poznawczy. Należy pamiętać, by zabawy twórcze łączyć z zadaniami ruchowymi, dzięki którym dziecko ma szansę rozładować nadmiar energii.

Zabawy twórcze rozwijają kreatywność dziecka, a także jego zainteresowania. Przyczyniają się do doskonalenia koncentracji, spostrzegawczości, a ponadto rozwijają sprawności grafomotoryczne. Ważne jest także pogłębianie kompetencji językowych podczas takich zabaw.

Istotne jest, by nie zaniechać tego rodzaju zabaw podczas pobytu dziecka w przedszkolu, gdyż na późniejszym etapie nauki nie będzie już możliwości nadrobienia straconego czasu. W trakcie zabaw poznawczych nauczyciel w przedszkolu powinien zorganizować dzieciom odpowiednie warunki i stworzyć atmosferę zabawy, dzięki której podopieczni będą mogli rozwijać swoje umiejętności.

Należy podkreślić, że zabawy twórcze w przedszkolu, w grupie sześciolatków, są doskonałym zakończeniem etapu beztroskiego dzieciństwa, a jednocześnie wspaniałym wprowadzeniem w wymagający twórczości, otwartości i rozmaitych umiejętności świat szkolny.

Bibliografia

- Boden M.A., *What Is Creativity?*, [w:] M.A. Boden (red.), *Dimensions of Creativity*, The MIT Press, Cambridge–London 1996.
- Brzezińska A.I., Appelt K., Ziółkowska B., *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik*, t. 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Brzezińska A.I., Bątkowski M., Kaczmarska D., Włodarczyk A., Zamecka N., *O roli zabawy w przygotowaniu dziecka do życia dorosłego*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2011, nr 10.
- Christensen N., Launer I., *O zabawach dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1981, nr 4.

⁶⁰ Tamże, s. 4.

- Cudowska A., *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*, Trans Humana, Białystok 2004.
- Czub M., Matejczuk J., *Rozwój społeczno-emocjonalny w pierwszych sześciu latach życia. Perspektywa jednostki, rodziny i społeczeństwa*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.
- Dreudahl J.E. za: E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, t. II, PWN, Warszawa 1985.
- Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, PWN, Warszawa 1996.
- Goriszowski W., Kowolik P., Pindera M., *Poglądy nauczycieli na funkcje zabaw dzieci przedszkolnych i klas I-III (w świetle przeprowadzonych badań)*, [w:] K. Duraj-Nowakowa, B. Muchacka (red.), *Funkcje zabaw w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1998.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2010.
- Magda-Adamowicz M., *Children's creativity in a systemic perspective*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Magda-Adamowicz M., Paszenda I., *Treningi twórczości a umiejętności zawodowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
- Magda-Adamowicz M., *Uwarunkowania efektywności kształcenia nauczycieli klas I-III w zakresie twórczości pedagogicznej*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009.
- Miłek K., *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Autoreferat, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 1018.
- Miłek K., *Twórczość dzieci w zabawach przedszkolnych*, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Zielona Góra 2017.
- Miłek K., *Zabawy twórcze w przedszkolu*, [w:] M. Magda-Adamowicz, A. Olczak, *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Muchacka B., *Zabawy badawcze dzieci w przedszkolu*, „Prace Monograficzne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie” 1992, t. 149.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
- Panek W., *Uczeń zdolny i utalentowany w szkole*, „Twórczość. Zdolność. Wychowanie” 1989, t. II.
- Poppek S., *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001.
- Przewęda R., *Rozwój somatyczny i motoryczny*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1973.
- Pufal-Struzik I., *Badanie warunków funkcjonowania i efektywności zespołów twórczych w przemyśle*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 1992, nr 6.
- Roszkiewicz I., *Młodszy wiek szkolny*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1983.

Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.

Szymczak M., *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1998.

Truskolaska J.J., *Osoba i zabawa*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007.

Uszyńska-Jarmoc J., *Twórcza aktywność dziecka. Teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*, Trans Humana, Białystok 2003.

The role of creative plays on the development of 5 and 6-year-old children in kindergarten

Abstract: The author of the text „The role of creative plays on the development of 5 and 6-year-old children in kindergarten” emphasizes the important role of play and creativity in a child’s life. The author describes the course of research that was carried out on preschool children. The collected considerations provide grounds for continuing research on children’s creativity.

Keywords: pedagogy, creativity, child, play

About the Author:

Katarzyna Miłek – doctor of social sciences in the field of pedagogy. Assistant professor at the Faculty of Social Sciences at the Gniezno University of Millennium. Research areas: creativity, preschool education, art therapy. The author of many articles in scientific journals as well as in monographs.